

Ahlakın Tanımı

Ahlak, “hulk” kelimesinin çoğuludur. “Hulk”; din, tabiat, huy, karakter, seciye, hâl ve hareket anlamlarına gelir. İnsanın bu fiziki yapısı için “halk”, manevi yapısı için “hulk” kelimesi kullanılmıştır.⁸

Ahmet Hamdi Akseki, ahlakı şöyle tarif eder:

“Hulk ve ahlak denilen şey; ruha mahsus bir heyet ve şekilden, ruhta yerleşmiş bir melekedden ibarettir ki, o heyet ve meleke sebebiyle insandan iyilik veya kötülük kolayca, düşünmeden ve yorulmadan çıkarılır.”⁹

Kınalızâdeye göre ise ahlak; “Ruhlara ait hastalıkların çarelerini gösteren doktorluk ilmidir. Tıp ilmi ile bedenın sıhhatını korumak ve hastalığını gidererek sıhhatını iade etmek mümkün olduğu gibi, ahlak ilmi ile de ruhun sıhhati korunur.”¹⁰

İslam ahlakını “Allah’ın emirlerine saygı ve yarattıklarına şefkat” şeklinde iki önemli ilke ile de tanımlayabiliriz. Bu tanım, gerek bireysel ahlakın gerek sosyal ahlakın bütün ayrıntılarını içine alacak ve her türlü ahlaki davranışı anlatacak genelliktedir.

Bu tanımın aslını Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Rabbimiz Allah’tır deyip sonra dosdoğru hareket edenler...*”¹¹ mealindeki âyet-i kerîmelerde ve “İslam’ı bana öylesine anlat ki, bir daha başkasına sorma ihtiyacını duymayayım!” diyen sahâbiye sevgili Peygamberimizin “*Rabbim Allah’tır de, sonra dosdoğru ol!*”¹² diye verdiği cevapta buluyoruz.

Allah’ın emirlerine saygı, bireysel davranışlarımızın düzenleyici ilkesi ve ahlakımızın ölçüsüdür. Bütün erdemlerin kaynağı da Allah’a saygıdır. Hikmet, şecaat, iffet, adalet, cömertlik, alçak gönüllülük ve sabır gibi bütün güzel huylar ve erdemler teker teker incelendiği zaman, tümünün Allah’ın emirlerine saygıya dayandıkları görülecektir. Buna göre Müslüman, Allah’a ve O’nun emir

8 İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Beyrût, 1956, X, h-1-k maddesi, s. 86.

9 Akseki, A. Hamdi, *İslam Dini*, Nur Yayınları, Ankara 1993, s. 265.

10 Kınalızâde Ali Efendi, (Haz. Hüseyin Algül), *Ahlâk-ı Alâî (Ahlâk İlmi)*, Tercüman 1001 Temel Eser 30, Tarihsiz, s. 36.

11 Fussilet suresi, 41:30; Ahkâf suresi, 46:13.

12 Müslim, İmân, 62; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 413; IV, 385.

ve iradesine saygılıdır: Başına geleni de eline geçini de O'ndan bilir ve hayatı bütünüyle anlayışla karşılar. Böylece her işte Allah'ın bir hikmeti bulunduğunu düşünür; onu görmeye çalışarak:

“Deme niçin bu böyle
Yerinedir ol öyle
Sabret sonun seyreyle
Görelim Mevla neyler
Neylerse güzel eyler.”

anlayışı ile zihnî açıdan peşinen rahatlar.¹³ Bu nedenle büyükle-
rimiz “Her türlü hayrın başı Allah korkusudur.”¹⁴ demişlerdir.¹⁵
Mehmet Akif Ersoy da ahlaki değerleri ancak Allah'ın emirlerine
saygının (korkunun) oluşturabileceğini şu dizeleriyle ifade etmekte-
dir:

“Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır,
Yüreklere çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın,
Ne irfanın kalır tesiri, katıyyen ne vicdanın.”¹⁶

İslam ahlakının ikinci ilkesi yaratılmışlara şefkat (sevecenlik),
aile ahlakından sosyal ahlaka, iş ve ticaret ahlakına kadar her türlü
beşerî ilişkileri, hatta hayvanlar ve doğal çevreye karşı gösterilecek
davranışları kapsar. Çünkü her şeyi yüce Allah yaratmıştır.

Hiçbir varlığa bilerek zarar vermemekten, başkalarını kendi-
sine tercih etme (îsâr) davranışına kadar her türlü güzel ve ahlaki
eylemin temelinde imana dayalı engin bir şefkat duygusunun

13 Demir, Fahri, *İslâm Ahlakı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 12.

14 Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, 421 (No: 1350).

15 Çakan, İsmail Lütfî, “Güzel Ahlak Olgun İman Demektir”, *Altınoluk Dergisi*, Ocak 2014, Sayı: 335, s. 14.

16 Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Haz. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 308.

edecek, camiye ve din görevlilerine karşı daima yakınlık duymalarına vesile olacaktır.⁸⁰

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Çocukların ve gençlerin dinî ve ahlaki terbiyelerinde en önemli ve birinci derecede etkili ve yetkili kişiler anneler, babalar ve evdeki diğer büyükler olmakla birlikte, zamanımız şartlarında onlar kendi başlarına çocuklarını istedikleri gibi eğitip, yetiştirebilme güç ve imkânlarına sahip değillerdir. Onlara herkes veya her tür resmî ve gayiresmî kuruluşlar destek olmalıdır.⁸¹

Acaba günümüzde mamur bir mescit özlemi var mı, yakınımızdaki mescidi bir sabah namazında ziyaret ediyor muyuz? Orada bir mümine kavuşma, bir müminle kucaklaşma sevincini yaşıyor ve yaşıyor muyuz? Çocuklarımızın ışıltılı gözleri oranın Kur'an pınarında yıkanıyor mu?⁸²

Vicdan Eğitimi

Akl ve vicdan diğer bütün kabileyetler gibi, doğuştan gelen kabiliyetlerimizdendir.⁸³ İnsanın iyiyi kötüden, güzeli çirkinden vs. ayırt etme gücü⁸⁴ olan vicdan, insanın güzel ve helal olanları tanımaya, çirkin ve haram olanlardan sıkıntı duymasına vesile olur.⁸⁵

Peygamber Efendimiz vicdan için: *“İyilik güzel ahlaktan ibarettir. Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu hâlde insanların bilmesini istemediğin şeydir.”*⁸⁶ buyurarak bize bir ölçü getiriyor. Yani şayet yapılan iş gönülde bir huzursuzluk doğuruyor ve o işin başkaları tarafından duyulması istenmiyorsa, o hareket mutlaka çirkindir, günahdır, yapılmasına Allah Teâlâ'nın izin vermediği bir harekettir.

80 Öcal, “Ailede Çocukların...”, s. 199-200.

81 Öcal, “Ailede Çocukların...”, s. 205-206.

82 Görmez, *Kalbin Erbaini*, s. 56.

83 Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş Ve İslamiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, Damla Yayınları, İstanbul 1986, s. 198.

84 Topçu, *Ahlâk*, s. 139.

85 Andre Cresson, *Filozofluk Sistemler*, Yeni Zaman Yayınları, 2004, s. 73-74.

86 Müslim, *Birr* 14, 15; Tirmizî, *Zühd* 52.

Dolayısıyla günah kırıyla büsbütün kararmamış kalpler, iyi ve kötüyü ayna gibi gösterirler. Bu sebeple insan bir şey yapmak istediği zaman önce gönlüne bakmalıdır. Eğer o hareketi yapmaktan dolayı gönlünde bir rahatsızlık hissediyor, içini bir şüphe ve tedirginlik kemirip duruyorsa, derhâl o işten vazgeçmelidir. Çünkü sağlam bir vicdan insana doğru yolu gösterir.⁸⁷

Çocuklarımızda ise ahlak gelişiminin başlaması vicdanın uyanmasına bağlı bulunmaktadır.⁸⁸ Ancak vicdan herkeste aynı kuvvette değildir; bazı kimseler büyük bir suç işlediği hâlde vicdanları onları fazla rahatsız etmez, bazıları da en ufak bir kabahat işleyince büyük bir suçluluk duygusuna kapılırlar. Vicdandaki bu gevşeklik veya sertlik, özellikle çocukluk çağında görülen terbiyeye bağlıdır.

Neticede vicdan bizi hem ahlaki davranışla tutarsızlıklardan kurtarır, hem de dışarıdan bir kontrol olmadan da ahlaklı davranmamızı sağlar. Böyle olmasaydı herkesin peşinde her an bir polisin veya müfettişin dolaşması gerekirdi, kaldı ki, kontrol görevi verilenlerin de vicdan sahibi olması gerekir.⁸⁹

---

87 Bilgin, "Okul Öncesi Çağı..." s. 113.

88 Hökelekli, Hayati, *Çocukta Ahlâk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 186.

89 Güngör, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998, s. 59.

Nasıl Güzel Ahlak Sahibi Olunur?

Kur'an'ın tümü tarandığı zaman onlarca ayette değişik bağlamlarda ahlaki ilkelerin anlatıldığı görülecektir. Bazen peş peşe gelen birden fazla ayette,²⁵² bazen de bir ayette özet ve veciz bir şekilde ahlaki ilkeler bildirilmektedir.²⁵³

Bu ayetlerden birinde Yüce Rabbimiz, Resulünü ümmete model olarak sunmuş ve “Peygamber size neyi verdiyse alın, neyi yasakladıysa ondan sakının!”²⁵⁴ “Allah’ın Resulünde sizin için Allah’ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah’ı çokça ananlar için güzel bir örnek (model şahsiyet) vardır.”²⁵⁵ buyurarak O’nun yalnız sözleriyle değil, eylem ve hareketleriyle de delil ve kendisine uyulan bir rehber olduğunu hükme bağlamıştır. Dolayısıyla Kur’an ahlakında rol modelimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Çünkü Peygamber Efendimiz en yüksek dereceli imana sahip olduğu gibi, bu iman gereği olarak da ahlaken en yüksek derecededir.

Said b. Hişâm, Hz. Âişe validemize Allah’ın Elçisinin ahlakını sormuş o da “Sen Kur’an okumuyor musun?” demiş. “Evet” demesi üzerine; “Resûlullah’ın ahlakı Kur’an idi.” demiş²⁵⁶ ve “(Ey Peygamberim!) Sen büyük bir ahlak üzeresin.”²⁵⁷ ayetini okumuştur.²⁵⁸

252 bkz. Şuarâ suresi, 26:36-39; Furkân suresi, 25:63-75.

253 bkz. A’râf suresi, 7:199; Nahl suresi, 16:90; Fussilet suresi, 41:34; Nahl suresi, 16:122; Yûnus suresi, 10:27; Şûrâ suresi, 42:40; Âl-i İmrân suresi, 3:133-136; Nahl suresi, 16:90; Fussilet suresi, 41:34; Furkan suresi, 25:63; Hucurât suresi, 49:12.

254 Haşr suresi, 59:7.

255 Ahzâb suresi, 33:21.

256 Müslim, Salat, 139.

257 Kalem suresi, 68:4.

258 Müslim, Salatü'l-müsâfirin, 139. I, 512.

Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in ahlakının sorulması üzerine Hz. Âişe validemiz cevap olarak Mü'minûn suresinin ilk on ayetini okumuştur.²⁵⁹ Mü'minûn suresinin ilk on ayetinde Firdevs cennetine girecek olan müminlerin özellikleri sıralanmaktadır. Bu nitelikler namazı huşu içinde kılmak, faydasız işlerden ve boş şeylerden yüz çevirmek, malların zekâtını vermek, ırz ve namusu korumak, emanetlere riayet etmek, verilen sözü tutmaktır.

Aynı nitelikler Meâric suresinin 22-35. ayetlerinde namazlarını kılan müminlerin nitelikleri olarak sayılmış, ilave olarak da din gününü tasdik etmek, Allah'ın azabından korkmak, şahitliği dosdoğru yapmak anılmıştır.

Peygamberimiz ahlaka çok önem vermiş;

*"Allahım! Yaratılışımı güzel yaptığın gibi ahlakımı da güzel yap."*²⁶⁰

*"...Allahım! Beni amellerin en iyisine ve ahlakın en iyisine ilet. Amel ve ahlakın en iyisine ancak sen hidayet edebilirsin. Amellerin kötüsünden ve ahlakın kötüsünden beni koru. Amel ve ahlakın kötüsünden ancak sen koruyabilirsin."*²⁶¹

*"Allah'ım! Ayrılıktan, ikiyezlülükten ve ahlakın kötüsünden sana sığınırım."*²⁶² diye dua etmiştir.²⁶³

Peygamberimiz insanları da ahlaklı olmaya çağırılmış ve:

*"Sizin bana en sevimli olanınız ve kıyamet gününde bana en yakın olanınız ahlakı en güzel olanınızdır."*²⁶⁴

*"Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır."*²⁶⁵

*"Kıyamet gününde müminin mizanında güzel ahlaktan daha ağır hiçbir şey yoktur..."*²⁶⁶

259 Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1967. XVIII, s. 227.

260 Ahmed, I, 403. VI, 68, 155.

261 Nesâî, İftitah, 16. II, 129.

262 Tirmizî, Deavât, 126; Nesâî, İstiâze, 21.

263 Karagöz, İsmail, *Din ve Vicdan Özgürlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 99-100.

264 Tirmizî, Birr, 71, IV, 370; Buhârî, Fedâilü's-Sahabe, 27.

265 Buhârî, Edeb, 38; Müslim, Fedâil, 68.

266 Tirmizî, Birr, 62, IV, 362.

“Güzel ahlaka sarıl. Çünkü insanların ahlak bakımından en iyi olanları dindarlığı en iyi olanlarıdır.”²⁶⁷ buyurmuştur.²⁶⁸

Güzel ahlaki tamamlamak için gönderilen²⁶⁹ ve en güzel ahlaka sahip²⁷⁰ olan Peygamberimizin, tebliğ ettiği hak din kemale erdiği gibi²⁷¹ güzel ahlak da onunla kemale ermiştir.

Öyleyse “âlemlere rahmet”²⁷² olarak gönderilen, “müminlerin sıkıntıya düşmesi kendisine çok ağır gelen”²⁷³ “en güzel hayat örneği”²⁷⁴ ve “en yüksek ahlaka sahip”²⁷⁵ Hz. Peygamber gibi bir Allah elçisinin ümmeti olarak biz Müslümanların bu niteliklere olabildiğince sahip çıkmaya çalışmamız kadar doğal ve doğru ne olabilir?²⁷⁶

Örneğin, hepimizin birçok ahlaki özelliklerini bildiğimiz yüksek ahlaka sahip Hz. Peygamber hastaları ziyaret ederdi.²⁷⁷ Davet edilen yere giderdi.²⁷⁸ Emanete hıyanet etmez, Allah’a daima şükredip O’na karşı kulluğunu fazlasıyla yapardı.²⁷⁹ Alçak gönüllü ve ağırbaşlıydı.²⁸⁰ Bir kimsenin evine girmek istediği zaman kapıyı çalar, izin verildiğinde içeriye girerdi. Vardığı yere selam vermeden oturmaz, gördüğü kimselere selam verir, ellerini sıkır, hâl ve hatırlarını sorardı. Bir meclise vardığında boş olan, uygun bir yere otururdu.²⁸¹

Hz. Peygamber’i güçleri yettiği kadar örnek alan Müslümanlar, tarihte İslam’ın yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Şimdi sıra bizde değil mi? Neden biz de gücümüz ve imkânlarımız

267 Ahmed, V, 89.

268 Karagöz, *Din ve Vicdan...*, s. 101.

269 Ahmed, III, 75; Malik, Huluk, 8.

270 Buhârî, Edeb, 112; Müslim, Mesâcid, 267; Fedâil, 55, II, 1805; Ebû Dâvûd, Edeb, 1; Tirmizî, Birr, 69.

271 Mâide suresi, 5:3.

272 Enbiyâ suresi, 21:107.

273 Tevbe suresi, 9:128.

274 Azhâb suresi, 33:21.

275 Kalem suresi, 68:4.

276 Çakan, “Güzel Ahlak...”, s. 14.

277 Müslim, Birr, 43; Tirmizî, Cenâiz, 2.

278 Buhârî, Nikâh, 71.

279 Kuşeyrî, *Risâle*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1978, s. 382.

280 Ebû Dâvûd, Edeb, 48.

281 Riyâzu’s-Sâlihîn, Hadis No: 846, 849, 850, 852, 857, 859, 862, 863, 871.